

Behoeftepeiling bijscholing
Kunst in Mondiaal Perspectief
voor kunstvakdocenten in het
voortgezet onderwijs

Maria Hermanussen

INHOUD

1. Aanleiding
2. Vraagstelling, vragenlijst en respons
 - 2.1 Vraagstelling
 - 2.2 Vragenlijst en verslag
 - 2.3 Respons
3. Belangstelling voor een bijscholingsprogramma Kunst in Mondiaal Perspectief
 - 3.1 Ervaringen op dit moment: wordt een mondiaal kunstkader gemist?
 - 3.2 Is een bijscholingsprogramma Kunst in Mondiaal Perspectief nuttig en relevant?
 - 3.3 Is een bijscholingscursus Kunst in Mondiaal Perspectief inspirerend en motiverend
 - 3.4 Zijn aanvullende pedagogisch-didactische vaardigheden nodig?
4. Leeft het thema mondialisering op school?
 - 4.1 Mondialisering en aansluiting kunstvakken en andere vakken in de school?
5. Draagvlak voor een bijscholingsprogramma 'Kunst in mondiaal perspectief'
6. Samenvatting en conclusie

Bijlage 1: de afgenomen vragenlijst

De kunstvakvereniging VONKC en VLS zijn van plan een bijscholingsprogramma te ontwikkelen over 'Kunst in Mondiaal Perspectief'. Het idee hiervoor ontstond tijdens de havo kick-off van VONKC in oktober 2019 over het thema de 'Verruimde blik'. Gastspreker was hoogleraar kunstgeschiedenis Kitty Zijlmans. Haar stelling was dat de westerse kunstgeschiedenis zich te weinig rekenschap geeft van de impact van inter- en transculturele ontmoetingen en uitwisselingen door de tijden heen. Altijd en overal hebben kunstenaars zich laten inspireren door wat er in de wereld om hen heen gebeurt. De betekenis hiervan klinkt te weinig door in de canon van de westerse kunstgeschiedenis.

VONKC en VLS delen deze visie. De huidige geglobaliseerde wereld, en de steeds intensievere relaties en afhankelijkheid tussen mensen en culturen wereldwijd vragen dat de kunstgeschiedenis hier wat mee doet. Dit is geen neutrale opgave. Behalve een andere manier van kijken en analyseren vraagt het ook om een andere manier van waarderen; om erkenning van het feit dat onze kijk op de ontwikkeling van de kunsten eenzijdig is en gekleurd wordt door een etnocentrisch wereldbeeld. Ook de kunstvakdocentenopleidingen in het hbo, vertegenwoordigd in het KVDO ondersteunen deze analyse en delen het belang van een bijscholing op dit gebied.

Aandacht voor de noodzaak van verbreding van het blikveld speelt niet alleen in de kunstvakken. In de voorstellen van Curriculum.nu voor vernieuwing van basis- en voortgezet onderwijs klinkt hetzelfde geluid. Globalisering wordt hierin voorgesteld als een van de vier hoofdthema's van het toekomstig onderwijs. Het doel ervan is leerlingen beter dan nu in staat te stellen zich een beeld te vormen van de huidige complexe wereld en ze kennis en vaardigheden aan te reiken om daar grip op te krijgen.

Tegen deze achtergrond ontstond het initiatief van een bijscholingsprogramma onder de titel 'Kunst in Mondiaal Perspectief'. De bijscholing is bedoeld voor alle kunstvakdocenten in het voortgezet onderwijs en moet vernieuwend, verdiepend en instructief zijn voor de lespraktijk van alle leraren in de verschillende kunstdisciplines, zowel voor het theorie- als het praktijkonderwijs. Om te peilen of hiervoor onder kunstvakdocenten in het voortgezet onderwijs behoefte en draagvlak is, is begonnen met een behoeftemeting onder leden van de kunstvakverenigingen VONKC en VLS alsmede onder alumni van bij het KVDO aangesloten opleidingen. Daarnaast is bekendheid gegeven via de sociale media. In het navolgende wordt verslag gedaan van de uitkomsten van deze peiling.

2 VRAAGSTELLING, VRAGENLIJST EN RESPONS

2.1 VRAAGSTELLING

De twee vragen waar de behoeftepeiling antwoord op wil geven zijn:

1. Is er bij kunstvakdocenten in het voortgezet onderwijs belangstelling voor een bijscholingsprogramma dat een mondiaal perspectief aanreikt voor het huidige kunstonderwijs?
2. Hoeveel draagvlak is er in termen van nut en deelnamebereidheid bij kunstvakdocenten voor zo'n bijscholing?

2.2 VRAGENLIJST EN VERSLAG

Naast enkele achtergrondvragen bestaat de behoeftepeiling uit elf meningsvragen. Deze bestaan deels uit vragen met gesloten antwoordcategorieën -ja/nee- en deels uit vragen met de mogelijkheid de antwoordkeuze toe te lichten (zie bijlage 1).

De belangstelling van kunstvakdocenten voor het beoogde bijscholingsprogramma is gepeild aan de hand van vier vragen. Dit betreft de vragen 1, 2, 3 en 5 in de vragenlijst. Naast de vraag of docenten op dit terrein momenteel een tekort aan kennis en vaardigheden ervaren is gevraagd in hoeverre men verwacht dat zo'n bijscholingsprogramma:

1. nuttig en relevant is voor hun onderwijs
2. inspirerend en motiverend is voor de eigen lespraktijk
3. interessant en leerrijk is voor leerlingen

De antwoorden van de respondenten worden besproken in de hoofdstuk 3.

Het draagvlak voor de bijscholing is gepeild met twee vragen: hoeveel nut kennen docenten voor hun eigen vakontwikkeling toe aan zo'n cursus en is men bereid deel te nemen wanneer deze zou worden aangeboden. Zie hiervoor de vragen 9 en 11 in de vragenlijst. De reacties van de respondenten worden besproken in hoofdstuk 5.

Aanvullend zijn vragen gesteld over:

- de vaardigheden die docenten mogelijk missen voor een meer mondiale benadering van het eigen kunstvak (vraag 6). Zie paragraaf 3.4.
- de mate waarin de school aandacht heeft voor het thema mondialisering (vraag 8) en of een meer mondiale benadering van het eigen kunstvak naar verwachting de aansluiting bij andere vakken bevordert (vraag 7). Zie hoofdstuk 4.

Hoofdstuk 6 bevat een samenvatting en worden de antwoorden op de gestelde vragen wat betreft belangstelling en draagvlak voor een bijscholingsprogramma 'Kunst in Mondiaal Perspectief' besproken.

2.3 RESPONS

In totaal is de vragenlijst door 138 docenten geretourneerd. De respondenten zijn werkzaam in alle voorkomende onderwijsvormen in het voortgezet onderwijs, van speciaal onderwijs, tot vmbo en havo/vwo. Daarnaast is er een klein aantal respondenten die werkzaam is in het mbo en hbo.

De grootste groep betreft docenten boven- en/of onderbouw van havo en/of vwo, gevolgd door docenten in de boven- en/of onderbouw van vmbo. Iets meer dan de helft van de respondenten (72) werkt als docent beeldende kunst en vormgeving. Voorts hebben 22 muziek, 12 theater- en 8 dansdocenten een ingevulde vragenlijst ingezonden. Tot slot is er een niet goed te categoriseren groep die niet in een van de disciplines werkzaam is maar lesgeeft in de vakken CKV, kunst (algemeen) en/of kunstgeschiedenis. Veel docenten vervullen dubbelrollen in het onderwijs. Ze werken zowel in meerdere onderwijsvormen als in verschillende bouwen en geven daarnaast ook nog eens les in verschillende vakken - bijvoorbeeld naast tekenen ook het vak kunst (algemeen).

Bijna de helft van de respondenten is lid van VONKC en circa 6% van VLS. De rest is geen lid. Iets meer dan 50% is over de vragenlijst geïnformeerd via de kanalen van de vakverenigingen. Ruim 30% is door hun vooropleiding op de hoogte gesteld, wat op initiatief van het KVDO is gebeurd. Tot slot heeft circa 15% van de inzenders de weg naar de vragenlijst gevonden via de sociale media.

3. BELANGSTELLING VOOR KUNST IN MONDIAAL PERSPECTIEF

3.1 ERVARINGEN OP DIT MOMENT: WORDT EEN MONDIAAL KUNSTKADER GEMIST?

Van de 138 respondenten menen er 45 (33%) dat hun kennis regelmatig tekortschiet om hun onderwijs in een meer mondiaal perspectief te plaatsen. 58% (80) meent dat dit af en toe het geval is en 9% (12) ervaart geen gemis op dit gebied.

78 docenten hebben hun antwoord toegelicht met voorbeelden waarin ze zich regelmatig of soms 'onthand' voelden. Hierin kunnen drie type reacties worden herkend:

- a het eigen -kunsthistorisch- referentiekader wordt als onvoldoende toereikend beschouwd;
- b men is onvoldoende in staat in te gaan op vragen en opmerkingen van leerlingen die steeds vaker buiten het domein van de westerse kunst en cultuur vallen;
- c men beschikt over onvoldoende kennis over kunst en cultuur in specifieke en regio's buiten Europa en de VS.

Ad a: Circa 23 van de 78 docenten menen dat het kunsthistorisch kader uit hun opleiding momenteel niet meer toereikend is om de ontwikkelingen in de hedendaagse kunst in de mondiale samenhang te kunnen plaatsen die wel gewenst zou zijn. Bijvoorbeeld:

- *[Gemis aan kennis]’... is eigenlijk elke keer het geval bij de voorbereiding van een project of les. Je gaat uit van je eigen referentiekader. Een manier van gericht zoeken waarin je 'de wereld' meeneemt, zou goed zijn.’*
- *‘...Zelf vind ik het nu met de racisme-discussie weleens lastig in te schatten of ik 'juist' spreek over bepaalde culturen en kunststijlen, of dat ik dit onbewust 'verkeerd' benader. Ik wil mijn leerlingen zoveel mogelijk kunnen meegeven...’*
- *‘Het is noodzakelijk vanuit een ander perspectief naar de Europese (kunst) geschiedenis te kijken. Europa/Nederland heeft zeker niet alleen een glorieuze rol gespeeld. Het is essentieel dit onder ogen te zien. (kolonialisme, racisme, superieur voelen..enz). Het is belangrijk dat leerlingen kritisch leren kijken. Kunstgeschiedenisonderwijs kan daaraan bijdragen.’*
- *‘Ik kan van alles kan vertellen over de herkomst van klassiek ballet en de invloed daarvan op de kunsten anno nu. Mijn kennis over het ontstaan en ontwikkeling van de urban dans is veel beperkter. Daar is ook veel minder literatuur over. Zo heb ik ooit vernomen dat de term 'urban' eigenlijk een context heeft die we niet kennen en provocerend kan zijn. Ik wil graag de goede terminologie aan mijn leerlingen meegeven maar kan dit niet onderbouwen.’*

Ad b: Een tweede groep docenten wijst voor het gemis aan een mondiaal kenniskader vooral op de eigen ervaringen in de klas. Ze voelen zich onvoldoende toegerust om in te kunnen gaan op vragen, opmerkingen of voorstellen van leerlingen die steeds vaker het westers kunst- en cultuurgebied overschrijden. Het is hierdoor dat dat men zich geconfronteerd voelt met de eigen ‘begrensde’ kennis. Circa 16 van de 78 reacties van docenten wijzen in deze richting. Bijvoorbeeld:

- *‘Een leerling uit Syrië had voorbeelden over degenen die hij bewonderde; andere muziek die ik niet kende. Waarom leg ik hem mijn cultuur op, terwijl ik niets van de zijne weet?’*
- *‘Ik heb veel leerlingen met een islamitische achtergrond. Het lijkt mij goed om de relatie met de Europese kunst te kunnen maken.’*
- *‘Ik kom altijd met kunsthistorische voorbeelden uit Europa/Westen. Een leerling uit Azië heeft daar ook daadwerkelijk een opmerking over gemaakt. Ik vind het lastig om goed en leuk lesmateriaal te vinden over Wereldmuziek.’*
- *‘Er zat een studente in de klas wiens ouders uit China komen. Zij had zo'n interessante theorieën, heel de klas hing aan haar lippen. Juist omdat het een heel ander geluid is dan onze westerse beschaving, wat speelt daar, waarom denken mensen daar op een andere manier.’*

Ad c: Een derde groep docenten is specifiek en benoemt vooral bepaalde landen of regio's waar men wat kunst en cultuur betreft onbekend mee is en meer over zou willen weten. Circa 17 reacties van docenten gaan in deze richting. Bijvoorbeeld:

- *‘Ik zou graag Zuid-Amerikaanse en Caraïbische percussie willen doceren, maar heb daar te weinig kennis en ervaring mee. In Afrika zijn enorm veel verschillende culturen, waar we te weinig van weten.’*
- *Ik ben niet goed genoeg op de hoogte van hedendaagse kunstontwikkelingen.’*
- *‘Over zowel historische als hedendaagse ontwikkelingen van kunst in Afrika en Azië weet ik te weinig om voor mezelf een kader te hebben dat als basis of uitgangspunt kan dienen voor lessen/colleges*

- *'Het bespreken van Afrikaanse invloeden op het kubisme, zonder de Afrikaanse kunst alleen als vormtaal te bespreken, maar als een op zichzelf staande traditie met eigen uitgangspunten. Idem voor Japanse kunst in het modernisme, maar zeker ook in de hedendaagse kunst/massacultuur (bijvoorbeeld het echt begrijpen van Japanse anime).'*

Docenten die vinden dat ze kennis tekortkomen om met een mondiale blik naar de ontwikkeling van de kunsten te kijken, gaan hier verschillend mee om. Sommigen proberen zichzelf bij te spijkeren.

- *'Als ik naar theater ga met leerlingen gaan de multiculturele voorstellingen vaak over urban cultuur/ straatcultuur. Ik leer daarvan. En mijn leerlingen met mij.' Of: 'Mijn mondiale kennis van de kunstpraktijk verwerf ik door nascholing bij de Vrije Academie, contacten en door te reizen.'*

De meesten echter vinden het lastig vinden om zelfstandig de kennis die ze missen aan te vullen.

- *'Ik merk dat ik het lastig vind om zelfstandig op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen in de kunstwereld in het algemeen.'*
- *'We hebben met CKV het blok Engagement. De laatste jaren is het er door drukte privé nauwelijks van gekomen om tijdschriften te lezen en -in mindere mate- musea te bezoeken. De huidige situatie heeft dat zeker niet verbeterd.'*

Het gevolg is dat het mondiale perspectief nauwelijks of niet aan de orde komt in de les.

- *'Ik merk dat ik niet-westerse muziek weinig tot niet behandel, omdat daar niet mijn expertise ligt.'*
- *'..... Niet echt concrete voorbeelden van tekort aan kennis, meestal omzeil je de situatie maar.'*

3.2 IS EEN BIJSCHOLINGSPROGRAMMA KUNST IN MONDIAAL PERSPECTIEF RELEVANT?

De vraag of een meer mondiaal kader voor het huidige kunstonderwijs relevant is wordt door bijna 95% van de 138 deelnemende docenten positief beantwoord. Uit de reacties van de 117 docenten die gebruik maakten van de mogelijkheid hun antwoord toe te lichten leiden we grofweg drie argumenten af:

- a de westers georiënteerde kunstgeschiedenis is onvoldoende in staat de hedendaagse kunst die steeds meer wereldwijd is te duiden en van betekenis te voorzien;
- b globalisering en digitalisering zorgen wereldwijd voor vervaging van grenzen wat nieuwe vragen oproept over samenhang in de wereld;
- c de toenemende diversiteit in leerlingsamenstelling zet de schijnwerper op de eenzijdigheid van het huidige kunstonderwijs.

Ad a. 'Het huidige kunstonderwijs is te sterk gericht op de westerse kunstgeschiedenis', is een veel omschreven reactie, met toelichtingen als: teveel EU en VS en daardoor eenzijdig en beperkt. De kunstwereld beperkt zich al lang niet meer tot het Westen. Kunstenaars betrekken de hele wereld en laten zich inspireren door wat er in de wereld gebeurt. Veel kunstvakdocen-

ten geven aan overwegend te zijn geschoold in de westerse kunstgeschiedenis en onvoldoende in staat te zijn hier duiding aan te geven. Actualisering van de eigen vakkennis is daarom niet alleen wenselijk maar volgens verschillende respondenten ook noodzakelijk, of zoals een van hen schrijft:

- *'De Westerse canon doceren wordt gaandeweg te statisch en is niet meer van deze tijd.'*

Ad b. In een tweede categorie reacties wordt de relevantie van een meer mondiaal kunstka-der gekoppeld aan huidige veranderingen in de wereld waardoor deze nu groter en pluriformer is dan ooit. Het toenemend gebruik van moderne transport- en communicatiemiddelen leidt tot nieuwe betrekkingen tussen mensen wereldwijd en een groeiend besef van wereldburgerschap. Dit maakt nieuwsgierig en moedigt aan tot het leren kennen en betrekken van de gezichtspunten en de cultuur van 'de ander'.

- *'... echte nieuwsgierigheid naar de ander is een eerste vereiste om die ander als gelijke te zien. Kunst is daar een essentiële waarde in....'*
- *'Ik zie het als taak van de kunstdocent om leerlingen in aanraking te laten komen met kunst/cultuur van over de hele wereld, om ze te laten zien dat er meer is dan (bijvoorbeeld) op het Westen gerichte kunst. Je kunt hen op die manier bewust maken van de verschillende invalshoeken/stijlen/enz.'*
- *'De tijd is er wel rijp voor! Ook een kans om de koloniale geschiedenis beter te begrijpen en verder te kijken dan ons eigen westerse blik.'*

Ad c. Een derde categorie antwoorden gaat over veranderingen in leerlingsamenstelling in de klas. Een groot aantal respondenten wijst op het groeiend aantal leerlingen met een niet-Nederlandse culturele achtergrond. Kennis over kunst in andere delen van de wereld is nodig om het kunstonderwijs aansprekender en passender te maken bij de interesses en ambities van de huidige populatie leerlingen. 'Het kunstonderwijs moet leerlingen een rijker, breder perspectief meegeven'. Uitspraken als deze typeren vele toelichtingen, waaronder:

- *'Mijn kennis is beperkt tot de Westerse geschiedenis. De invloeden vanuit de Afro-Amerikaanse geschiedenis binnen de jazz en blues ook, Latijns Amerikaans wordt al moeilijker. Maar ik ben helemaal niet bekend met de cultuur(geschiedenis) uit Azië, Midden Oosten, Oceanië en inheemse Afrikaanse bevolking.'*
- *'Er zijn nu leerlingen met andere achtergronden die het vak nu niet kiezen omdat ze zichzelf er niet in herkennen.'*

Niet alle docenten ondersteunen de relevantie van een bijscholingsprogramma over een mondiaal kader voor het kunstonderwijs. Een van de docenten schrijft: 'Ik zou de kunsten niet mondiaal willen aanbieden. Kunst (algemeen) biedt al veel aanknopingspunten voor een multiculturele en meer mondiale invalshoek'. Anderen twijfelen niet zozeer over de relevantie maar wel over de uitvoerbaarheid omdat nu reeds het programma te vol is. Nu al is het aantal lessen krap voldoende voor een goede voorbereiding op het eindexamen. In het verlengde daarvan menen sommige anderen dat een verbreding van het vakgebied alleen moet worden overwogen als de kunstexamens daarbij aansluiten. Ook wordt de vraag gesteld of er wel voldoende geschikte literatuur is over kunstontwikkelingen buiten Europa en de VS. Tot slot zijn er enkele docenten die menen al voldoende kennis te hebben en om die reden een bijscholingsprogramma niet zinvol vinden.

3.3 IS KUNST IN MONDIAAL PERSPECTIEF INSPIREREND VOOR DE EIGEN LESPRAKTIJK?

94% van de respondenten verwacht dat een meer mondiaal kader voor het aanreiken en overdragen van het kunstonderwijs een inspirerend en motiverend effect heeft op de eigen lespraktijk. Slechts 6% van de respondenten antwoordt ontkennend en vindt een bijscholingscursus over dit onderwerp niet nodig. Alle 138 docenten hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheid hun standpunt toe te lichten. Hierin herkennen we de verschillende gezichtspunten die ook in de reacties op de vorige vragen naar voren kwamen. Motiverend en inspirerend vinden ze dat een bijscholing die kunst in een mondiaal perspectief plaatst, ze in staat stelt om anders te kijken, om meerdere perspectieven te belichten, de blik te verbreden, of zoals sommigen schrijven:

- *'De waarde van kunst zit voor mij in het op nieuwe manieren naar de wereld kijken. Dat kan niet als je alleen maar in je eigen straatje en denkbeelden blijft.'*
- *'Het daagt uit om anders te kijken, je eigen blik te begrijpen en te bevragen, net als die van anderen.'*
- *'Dit staat gelijk aan het afleggen van een tunnelvisie en draagt bij aan verbredering.'*

Respondenten vinden dit belangrijk omdat, zoals uit een groot aantal toelichtingen blijkt, onze westers getrainde blik en ook onze westerse geschiedschrijving van de kunsten onvoldoende in staat is de huidige ontwikkelingen in de hedendaagse kunst te interpreteren en te duiden.

- *'De wereld bestaat niet alleen meer uit Europa.'*
- *'Kennissen over kunst in andere delen van de wereld relativeert de ideeën en visies op westerse kunst en plaatst alles in een breder perspectief.'*
- *'Ontwikkelingen in andere delen van de wereld staan in verband met de ontwikkelingen die hier plaatsvinden.'*
- *'Daarmee kun je onze westerse kunst in een breder perspectief plaatsen.'*
- *'Ik vind het moeilijk om aan leerlingen uit te leggen dat kunstgeschiedenis/beschouwing voornamelijk vanuit een westers perspectief gegeven wordt.'*

Een meer mondiale benadering van het kunstonderwijs is volgens docenten inspirerend voor hun lespraktijk. 'Het zorgt voor een meer inclusieve blik op kunsteducatie', schrijft een van hen en 'is daarom, volgens een ander 'een zeer welkome update van het curriculum: inspirerend voor mijn eigen werk en voor de lespraktijk'.

De veranderde leerlingpopulatie speelt in de motieven een belangrijke rol. Uit verschillende reacties spreekt hetzelfde ongemak als van de docent die schrijft: [ik vind dit belangrijk] 'omdat ik me ongemakkelijk voel tegenover leerlingen met een andere nationaliteit dat het vaak alleen maar over Europese/Amerikaanse kunst gaat. De wereld is groter dan dat'.

Nagenoeg alle docenten (94%) in de peiling menen daarom dat een bijscholing Kunst in Mondiaal Perspectief eraan bijdraagt dat het kunstonderwijs interessanter en leerrijker wordt voor leerlingen. 'Leerlingen vinden een wereldwijde blik op kunst zeer boeiend en hangen dan juist aan mijn lippen', schrijft een van hen.

3.4 ZIJN AANVULLENDE PEDAGOGISCH-DIDACTISCHE VAARDIGHEDEN NODIG?

Honderd van de 138 respondenten hebben de vraag toegelicht of aanvullende pedagogisch-didactische vaardigheden nodig zijn om de eigen lessen een meer mondiaal perspectief te geven. Circa een kwart meent geen nieuwe of andere vaardigheden nodig te hebben of reageert met 'weet niet'. Van de rest van de reacties kunnen twee type vaardigheidsbehoeften en -vragen afgeleid worden.

De grootste groep zou zich beter willen toerusten voor het starten van een meer open, objectieve, waarde vrije dialoog waarbij de kennis en ervaringen van alle leerlingen in de klas betrokken en ingezet wordt. Naast verbreding van het eigen kunstperspectief dat vaak - ook onbewust - te westers is, denk deze groep respondenten daarnaast ook aan verbreding van het perspectief van hun leerlingen dat naar hun mening vaak nog teveel rust op weerstanden, taboes, discriminatie. Ze willen hun leerlingen kunnen stimuleren zich te verplaatsen in de andere kant van een verhaal en een open, respectvolle houding jegens 'de ander'. Met name het beter omgaan met de diversiteit in de klas is een belangrijke rode draad door deze categorie reacties. Enkele uitspraken van docenten over de wens van extra vaardigheden:

- *'Meer manieren om gevoelige onderwerpen te bespreken en leerlingen de eigen standplaatsgebondenheid te laten voelen, en daarmee de stap te maken sneller ook buiten het eigen referentiekader na te denken, te beschouwen, te reflecteren, eigen te maken.'*
- *'Kunstonderwijs kunnen aanbieden vanuit het interessegebied van je leerlingen. Wat zijn hun interesses, vragen, culturen? Dialoog in het onderwijs. Geen monologen. Docenten zouden dat moeten leren.'*
- *'Objectief maken, meer filosofisch associëren, handvatten om leerlingen onbevangen te laten kijken en associëren; je gebruikt vaak westerse normen.'*
- *'Volgens mij gaat het in de kern om het bevorderen van een open houding bij docenten en leerlingen. Dit mag niet vrijblijvend zijn.'*

Een tweede groep respondenten is het meest geïnteresseerd in verbandingen tussen theorie en praktijk; hoe inhoudelijke en/of theoretische kennis uitgewerkt wordt in oefeningen en activerende werkvormen voor in de klas. Men pleit voor integratie van (historische) context van een bepaald thema en praktische opdrachten. Respondenten doen hiervoor verschillende voorstellen. Sommigen wensen met name kennis over de pedagogiek en didactiek van het kunstonderwijs in andere landen zouden graag toegang hebben tot informatie en bronnen van scholen elders in de wereld. Sommige anderen benadrukken juist een combinatie van theoretisch en artistiek onderzoek, om te laten zien dat er verschillende perspectieven zijn van hoe je te werk kunt gaan. Voorbeelden van uitspraken zijn:

- *'Ik zou graag meer verdieping willen in de muziekfilosofie en de muziekpedagogiek en -didactiek vanuit niet-westerse culturen zodat zich voor mij nieuwe manieren van stof aanvliegen aandienen.'*
- *'Kennis van parallelle voorbeelden van de westerse kunstgeschiedenis dat gemakkelijk aan te haken is op het huidige curriculum van bijvoorbeeld kunst (algemeen).'*

4. LEEFT HET THEMA MONDIALISERING OP SCHOOL?

Op een kleine 60% van de scholen is mondialisering volgens de docenten in het onderzoek een belangrijk thema. Uit de toelichtingen blijkt echter dat het vaak zo'n vaart nog niet loopt. Het merendeel van 82 toelichtingen bevindt zich op de schaal van: 'hier doet men nog niet zoveel mee' tot 'er wordt wel over gesproken maar ik zie nog geen visie' of 'de wens is er maar concrete realisatie is er nog niet voldoende'.

In een kleine 20% van de reacties herkennen we wel een actieve betrokkenheid van de school bij het thema mondialisering. 'Wereldburgerschap' is dan meermaals een verbindende term die men als een rode draad door al het onderwijs op school ziet lopen. 'We zijn een wereldschool' of 'we zijn een Erasmusschool'. Uit voorbeelden blijkt dat dit veelal in praktijk wordt gebracht met projectthema's die mondiaal aan de orde zijn, zoals duurzaamheid, klimaat of vervuiling. Veelal beperkt de aandacht zich tot een aantal vakken, zoals aardrijkskunde of burgerschapsvorming. Andere respondenten zien mondialisering in de school vooral in internationale uitwisselingsprojecten of in werkweken waarin mondialisering een rol speelt. In slechts twee reacties wordt een rol van de kunstvakken opgemerkt, zoals: 'onze school is erg gericht op uitwisselingen, van België tot aan China. Je blik verruimen door middel van kunst sluit hier goed op aan'.

4.1 AANSLUITING MET DE ANDERE VAKKEN?

Twee derde van de docenten in het onderzoek verwacht dat een meer mondiale benadering van het kunstonderwijs leidt tot grotere samenhang met de andere (kunst)vakken in de school. In de toelichtingen wordt deze verwachting iets getemperd. Ruim een derde van de circa 100 respondenten die een toelichting heeft gegeven ziet dit vooralsnog op de eigen school niet gebeuren of toont zich sceptisch over de bereidheid en de mogelijkheden: 'dat probeer ik al zoveel jaren op allerlei manieren' of 'ik hoop dat het zo is', 'ik weet het niet' en 'ik kan dat niet beoordelen'. Of, zoals een van de docenten schrijft: 'Ik heb het idee dat de meeste vakken in hun methodes en inhoud tamelijk vast zitten en niet met de wereld er omheen bezig zijn'. Anderen menen dat vakoverschrijding rond het onderwerp mondialisering vooral iets is voor de bovenbouw van havo en vwo omdat daar meer aandacht is voor samenhang en verbanden.

De rest - twee derde - ziet wel mogelijkheden voor meer vakoverschrijdend onderwijs in relatie tot het thema mondialisering, maar meer als wens of iets om na te streven, dan als een op korte termijn haalbare realiteit. 'De overtuiging om hier aandacht aan te besteden zou bij elk vak moeten bestaan', merkt een van de respondenten op. 'De belevingswereld van een leerling rijkt veel verder dan de stad of buurt waar hij of zij opgroeit. Als docenten hebben we de verantwoordelijkheid om vanuit elk vakgebied daar context voor te bieden'. Velen juichen het toe om zoals men schrijft 'te zoeken naar aansluitende vakoverstijgende mogelijkheden'. Het leert leerlingen zien hoe kunst verweven is met wat er in de wereld gebeurt, hetgeen in verschillende bewoordingen door veel respondenten belangrijk en urgent gevonden wordt.

Velen wijzen in hun toelichting op mogelijkheden voor samenwerking met vakken als CKV, filosofie, maatschappijleer, geschiedenis, aardrijkskunde economie, of denken aan het gezamenlijk opstarten van projecten of themaweken. Iemand schrijft: 'het zou misschien goed zijn

om zo'n bijscholingscursus te volgen met docenten uit andere vakgebieden. Slechts een enkeling zegt al zo te werken: 'We werken met Aardrijkskunde aan een project over Zuid Afrika. Op dit moment ben ik me aan het oriënteren op de kunst daar'.

5. DRAAGVLAK

Om het draagvlak voor de cursus te meten is gevraagd hoeveel waarde men voor de eigen vakontwikkeling hecht aan een bijscholing over mondialisering van het kunstperspectief en of men verwacht aan zo'n cursus deel te nemen.

Op de vraag hoeveel waarde respondenten toekennen aan de beoogde bijscholing wordt verdeeld gereageerd. De groep die er weinig of geen waarde aan hecht is ongeveer even groot is als de groep die er veel of tamelijk veel waarde aan toekent. Het betreft in beide groepen iets meer dan 40% respondenten. De rest (18%) heeft geen uitgesproken mening of twijfelt.

- *'Al met al geloof ik niet dat ik zou deelnemen. Interesse voor scholing gaat meer in de richting van huidige ontwikkelingen hier. Als docent geschoold in de jaren 90 is er wel noodzaak van opfrissen, dat gebeurt via expo's en lezen.'*
- *'We hebben genoeg aanbod. Moet er nu nog meer bij? Hoewel het ook geweldig en inspirerend is. Ja ik spreek mezelf tegen.'*

Op de vraag of men zich aanmeldt voor een bijscholing over Kunst in Mondiaal Perspectief als deze aangeboden wordt, antwoordt een kleine helft van de respondenten positief. Een kleine 45% zegt misschien mee te willen doen en 8% heeft geen belangstelling. 90 van de 138 respondenten hebben hun keuze toegelicht. Van de kleine groep die geen belangstelling heeft geven enkelen als reden op korte termijn met pensioen te gaan. Anderen doen niet mee vanwege gebrek aan belangstelling, of omdat men denkt dat zo'n programma te weinig discipline-gericht is of omdat men niet gemotiveerd is vanwege het slechte kunstklimaat op school: 'Ik loop gillend weg uit het kunstonderwijs waar momenteel zwaar op bezuinigd wordt in mijn school'.

Twijfelaars geven zowel praktische als inhoudelijke redenen aan voor hun voorbehoud. Als praktische beperkingen worden de kosten van de bijscholing genoemd. Ook de investering in tijd is reden van twijfel, waarbij ook reistijd wordt meegewogen.

- *'Digitaal deze cursus aanbieden zou ik top vinden. Als je in het uiterste zuiden komt is de reisafstand toch echt een dingetje.'*

Een bijna even grote groep heeft inhoudelijke argumenten voor hun voorbehoud. Men wil eerst meer weten over het programma en de toegevoegde waarde ervan bepalen voor het eigen vak of voor de eigen professionele ontwikkeling: 'afwachten hoe en wat, maar zeker geen nee!', zoals een van de docenten schrijft. Sommigen letten daarbij vooral op relevantie van de cursus voor het eigen vak (muziek en theater). Voor anderen is vooral de toepasbaarheid in de klas van belang, reden voor een afwachtende houding. Men wil eerst zeker stellen dat de bijscholing interessante werkvormen oplevert voor in de klas.

Circa 35% van de respondenten heeft desgevraagd aangegeven bij te willen dragen aan een pilot in de aanloop naar de definitieve ontwikkeling van het bijscholingsprogramma. Ze hebben daarvoor hun naam en email-adres beschikbaar gesteld.

6. SAMENVATTING EN CONCLUSIE

Doel van de behoeftepeiling was antwoord te geven op de vraag of er bij kunstvakdocenten in het voortgezet onderwijs belangstelling en draagvlak is voor een bijscholingsprogramma Kunst in Mondiaal Perspectief.

In totaal is de vragenlijst door 138 docenten ingevuld. Het zwaartepunt in de responsgroep ligt bij docenten beeldende kunst en vormgeving en docenten die lesgeven op havo/vwo. De andere disciplines en onderwijsvormen zijn in verhouding minder vertegenwoordigd maar desalniettemin goed herkenbaar in de antwoorden. In de verslaglegging worden geen uitspraken gedaan op het niveau van de disciplines en onderwijsvormen.

De belangstelling voor de cursus is gemeten aan de hand van vier indicatoren:

- besef van lacunes in eigen kennis en vaardigheden over mondiale ontwikkelingen in de kunst?
- nut en relevantie voor de eigen onderwijspraktijk?
- inspirerend en motiverend voor de eigen professionele ontwikkeling?
- interessanter en leerrijker onderwijs voor de leerlingen?

Het draagvlak voor de cursus is gemeten aan de hand van de waarde die wordt toegekend aan een bijscholing over mondialisering van het kunstperspectief voor de uit vakontwikkeling en de bereidheid tot deelname daaraan.

6.1 BELANGSTELLING VOOR DE CURSUS

De uitkomsten van de vier indicatoren waarmee de belangstelling voor de bijscholing is gepeild leiden overduidelijk tot de conclusie dat het thema Kunst in Mondiaal Perspectief op een grote belangstelling kan rekenen bij de docenten in het onderzoek. Meer dan 90% ervaart dat de eigen kennis regelmatig of af en toe tekortschiet om de lessen in een meer mondiaal kader te plaatsen. Om verschillende redenen vindt men dit onwenselijk of ongemakkelijk.

De vraag of er behalve kennis ook aanvullende pedagogisch-didactische vaardigheden nodig zijn, wordt door driekwart van de respondenten bevestigend beantwoord. De grootste groep hiervan zou zich beter willen toerusten voor het kunnen starten en begeleiden van een meer open, objectieve, waardevrije dialoog in de klas, voor het beter kunnen betrekken van de kennis en ervaringen van alle leerlingen in de klas of, zoals sommigen het aanduiden, voor meer inclusief onderwijs. Naast handvatten om - onbewuste - eigen subjectiviteit te voorkomen of te vermijden, wil men beter kunnen omgaan met weerstanden, taboes en discriminatie in de klas: leerlingen meer kunnen stimuleren zich te verplaatsen in de andere kant van een verhaal en tot een open, respectvolle houding jegens 'de ander'.

Ook over het nut en relevantie van het beoogde bijscholingsaanbod is weinig verschil van mening. 128 van de 138 respondenten reageerden bevestigend. Ontoereikende actuele kennis, een verouderd kunsthistorisch kader en veranderingen in klassensamenstelling, zijn de belangrijkste redenen om het nut en de relevantie van de beoogde cursus positief te waarderen.

Om min of meer dezelfde redenen verwachten de respondenten dat de cursus een inspirerend en motiverend effect zal hebben op hun lespraktijk. Naast de al hierboven genoemde redenen verwachten ze dat zo'n bijscholing hen in staat zal stellen om anders te leren kijken, meerdere perspectieven te belichten en de blik te verbreden. Nagenoeg alle respondenten

(94%) menen daarom tevens dat de bijscholing bijdraagt aan interessanter en leerrijker kunst- onderwijs voor leerlingen. Slechts 6% beantwoordt de vraag negatief en vindt een bijscho- lingscursus over dit onderwerp niet nodig.

Voor het bepalen van het draagvlak is gekeken hoe belangrijk de respondenten het vinden dat zo'n bijscholing er daadwerkelijk komt en naar de deelnamebereidheid eraan: verwacht men zich voor de cursus in te schrijven? Docenten in het onderzoek blijken dan opvallend te- rughoudender dan op basis van hun belangstelling verwacht zou mogen worden.

De groep die zeker verwacht aan de cursus deel te zullen nemen is maar een beetje groter dan de groep die aangeeft misschien deel te willen nemen (49% versus 44%). Het voorbehoud van de twijfelaars stoelt zowel op praktische als inhoudelijke redenen. Men wil eerst beter ge- informeerd zijn, is de boodschap. Deze terughoudende opstelling komt ook naar voren in de reacties van de respondenten op de vraag naar de waarde men al bij al toekent aan een bij- scholing over mondialisering van het kunstperspectief. De groep die hier weinig of geen waarde aan hecht is ongeveer even groot is als de groep die er tamelijk veel of veel waarde aan hecht ongeveer even groot. Beide iets meer dan 40%. 18% twijfelt.

6.2 CONCLUSIE

Hoewel de uitkomsten van behoeftepeiling niet representatief zijn voor alle kunstvakdocen- ten in het voortgezet onderwijs, mag uit het enthousiasme van de respondenten afgeleid wor- den dat het thema 'Kunst in Mondiaal Perspectief' op belangstelling kan rekenen. Ook uit de moeite die veel docenten in het onderzoek hebben genomen om met uitgebreide toelichtin- gen te beargumenteren dat kennis over dit thema nu actueel en relevant is, spreekt deze be- langstelling. Toch is belangstelling alleen niet voldoende om ook daadwerkelijk de stap te zet- ten aan zo'n bijscholing deel te nemen. Ook andere afwegingen spelen daarbij een rol. Be- halve praktische redenen als tijd en kosten, gelden ook inhoudelijke argumenten om wel of niet mee te doen. Hiermee heeft de behoeftepeiling behalve over belangstelling en draagvlak voor de bijscholing tevens veel nuttige informatie opgeleverd die te gebruiken is voor de ont- wikkeling en de facilitering van het bijscholingsprogramma en de communicatie erover.

BIJLAGE 1: DE AFGENOMEN VRAGENLIJST

1. Vind je kennis over ontwikkeling van de kunsten in andere delen van de wereld een relevant en nuttig onderwerp voor een bijscholingsprogramma voor kunstvakdocenten in het vo?
* 0 ja 0 nee
* *Motiveer eventueel je antwoord: waarom wel of waarom niet?*
2. Vind je kennis over ontwikkelingen van de kunsten in andere delen van de wereld inspirerend en motiverend voor je eigen lespraktijk?
* 0 ja 0 nee
* *Motiveer je antwoord (waarom wel of waarom niet):*
3. Ervaar je in je lespraktijk wel eens een tekort aan kennis over kunstenaars en ontwikkelingen in de kunsten in andere delen van de wereld?
* 0 nooit 0 wel eens 0 regelmatig
* *Motiveer je antwoord:*
4. Heb je een voorbeeld van kennis die je tekort kwam of hebt gemist, of van een situatie dat je bepaalde kennis miste?
* 0 ja 0 nee
* *Mijn voorbeeld:*
5. Verwacht je dat je met een bijscholingsprogramma over mondiale ontwikkelingen in de kunsten je vak voor leerlingen interessanter en leerrijker kunt maken?
* 0 ja 0 nee
* *Motiveer je antwoord:*
6. Welke veranderingen of aanvullingen in je pedagogisch-didactische vaardigheden zou je om die reden wenselijk vinden?
7. Verwacht je dat een meer mondiale benadering van je vak de aansluiting bij andere (kunst)vakken bevordert?
* 0 ja 0 nee
* *Motiveer eventueel je antwoord:*
8. Is mondialisering of globalisering een belangrijk thema in het onderwijs op jouw school?
* 0 ja 0 nee
* *Licht eventueel je antwoord toe:*
9. Zou je zelf deelnemen aan een bijscholingsprogramma 'Kunst in mondiaal perspectief' als dat aangeboden wordt?
* 0 nee 0 misschien 0 ja
* *Motiveer eventueel je antwoord:*
10. Zou je willen meewerken aan de ontwikkeling van het bijscholingsprogramma, bijvoorbeeld door deel te nemen aan testpilots?
* 0 ja 0 nee
* *Eventueel jouw toelichting:*

=====

[zonder * = niet verplicht in formulier in te vullen]

Overige reacties en opmerkingen zijn van harte welkom. Of wil je liever in een gesprek je reactie geven. We maken graag een afspraak. Wil je hieronder je gegevens invullen?

- Voornaam
- Eventuele tussenvoegsels
- Achternaam
- E-mail
- Telefoonnummer

[verplicht in te vullen *]

Ik ben lid van:

*VONKC ja/nee

*VLS ja/nee

*Welk(e) vak(ken) geef je?

- Beeldende kunst & vormgeving
- CKV havo/vwo
- CKV vmbo
- Dans
- Film
- Handvaardigheid
- Kunst (algemeen)
- Kunstgeschiedenis
- Muziek
- Teken
- Textiele vormgeving
- Theater

*Ik ben werkzaam in:

- PO
- (V)SO
- Praktijkonderwijs
- VMBO BK onderbouw
- VMBO BK bovenbouw
- VMBO GT onderbouw
- VMBO GT bovenbouw
- HAVO onderbouw
- HAVO bovenbouw
- VWO onderbouw
- VWO bovenbouw
- MBO
- HBO
- WO

*Ik ben werkzaam sinds 0-5 jaar / 5-15 jaar / 15-25 jaar / meer dan 25 jaar.

- *Met het aanvinken van dit vakje ga je akkoord met:
 - De verwerking door VONKC, VLS en het KVDO van de door jou opgegeven gegevens
 - De in dit formulier opgegeven gegevens worden alleen door ons verwerkt voor de verdere uitwerking van onze (gezamenlijke) bijscholingsprogramma's.